

Spór o Tamę Wielkiego Odrodzenia

Klaudia Badzyńska

21.07.2021

Artykuł w skrócie:

- Budowa Tamy Wielkiego Odrodzenia (ang. Grand Ethiopian Renaissance Dam, GERD) wzbudza niepokój pomiędzy Egiptem, Etiopią i Sudanem od 2011 roku.
- Egipt obawia się o swoje bezpieczeństwo wodne głównie ze względu na wysoki poziom uzależnienia od wód Nilu. Sudan z kolei jest skonfliktowany z Etiopią również ze względu na kryzys uchodźczy wywołany przez konflikt w Tigrzaj oraz spór w przygranicznym regionie al-Fashaga.
- W lipcu 2021 roku Etiopia ponownie rozpoczęła drugą fazę napełniania zbiornika przy tamie GERD, bez wcześniejszego porozumienia się z Egiptem i Sudanem.

Wstęp

Nil przepływa przez jedenaście krajów: Burundi, Demokratyczną Republikę Konga, Egipt, Etiopię, Erytreę, Kenię, Rwandę, Sudan Południowy, Sudan, Tanzanię i Ugandę. Wypływający z Etiopii Nil Błękitny łączy się najpierw z Nilem Białym w Sudanie, zanim wpłynie do Egiptu i dalej do Morza Śródziemnego.

W 1959 roku Egipt wraz z Sudanem podpisały dwustronną umowę, wzmacniającą postanowienia traktatu zawartego pomiędzy Wielką Brytanią a Egiptem z 1929 roku. Porozumienie z 1959 roku zwiększyło przydział wody dla obu państw – w przypadku Egiptu nastąpił wzrost z 48 mld metrów sześciennych do 55,5 mld metrów sześciennych, a Sudanu z 4 mld. metrów sześciennych do 18,5 mld metrów sześciennych¹. Powyższa umowa, podobnie jak traktat anglo-egipski z 1929 r., nie uwzględniała wodnego zapotrzebowania innych państw nadbrzeżnych, w tym chociażby Etiopii, z której terytorium pochodzi większość wody wpływającej do Nilu.

Choć konflikt o podział wód Nilu trwa od wielu lat, spór, mający miejsce zwłaszcza pomiędzy Egiptem a Etiopią, znacznie nasilił się w 2011 roku po rozpoczęciu budowy zapory na Nilu Błękitnym. Aż 85% wód Nilu pochodzi właśnie z Etiopii², która rości sobie prawo do

¹ Brookings, *The limits of the new "Nile Agreement"*, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2015/04/28/the-limits-of-the-new-nile-agreement/>, dostęp: 07.07.2021.

² K. Wheeler, M. Jeuland, J. Hall, E. Zagona, D. Whittington, 2020, *Understanding and managing new risks on the Nile with the Grand Ethiopian Renaissance Dam*, <https://www.nature.com/articles/s41467-020-19089-x#citeas>, dostęp: 04.07.2021.

wykorzystywania swoich zasobów naturalnych. Choć władze etiopskie argumentowały, że hydroelektrownia GERD nie wpłynie znacząco na przepływ wody do Nilu, Egipt, który jest niemalże całkowicie zależny od jego wód, postrzega tamę jako poważne zagrożenie dla swojego bezpieczeństwa. Spór koncentruje się głównie na przedziale czasowym, w którym Etiopia powinna uzupełnić zbiornik wodny oraz na przepływie wody w dół rzeki w przypadku wystąpienia wieloletniej suszy.

Choć ogłoszony na początku 2011 roku projekt Tamy Wielkiego Odrodzenia o wartości 4 mld dolarów³ stopniowo się opóźniał, Etiopia rozpoczęła wypełnianie zbiornika w 2020 roku. Początkowo ustalony dwuletni etap napełniania podniósłby poziom wody w zbiorniku do około 595 metrów sześciennych (całkowita pojemność to 632 metry sześciennie⁴).

Źródło: BBC, *Gerd: Sudan talks tough with Ethiopia over River Nile dam*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-56799672>, dostęp: 05.07.2021.

Perspektywa Etiopii

Projekt GERD ma na celu zapewnienie Etiopii pokrycie wewnętrznych potrzeb na energię, gdyż obecnie około 52% jej mieszkańców nie ma dostępu do elektryczności⁵.

³ Al Jazeera, *Ethiopia's massive Nile dam explained*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/8/explainer-ethiopia-massive-nile-dam>, dostęp: 04.07.2021.

⁴ Reuters, *Factbox: Ethiopia's giant Nile dam*, <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopia-giant-nile-dam-2021-07-08/>, dostęp: 08.07.2021.

⁵ The World Bank, *Access to electricity (% of population) – Ethiopia*, <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=ET>, dostęp 08.07.2021.

Z racji tego, że umowa z 1959 roku nie uwzględnia interesów państw przez, które przepływa Nil, Etiopia oskarża Egipt o próbę utrzymania panowania epoki kolonialnej nad jego wodami poprzez narzucanie zasad dotyczących napełniania i działania tamy. Początkowe cele funkcjonowania GERD zakładały stopniowe napełnianie zbiornika w ciągu dwóch do trzech lat. Obecnie planowany jest natomiast proces trwający od czterech do siedmiu lat.

Stanowisko Egiptu

Egipt polega na wodach Nilu w zakresie co najmniej 90% dostępu do słodkiej wody⁶. Tama GERD postrzegana jest więc jako potencjalne zagrożenie, ze względu na prawie całkowite uzależnienie od Nilu. Pomimo zwiększenia przez Etiopię okresu pozwalającego na wypełnienie zbiornika wodnego do siedmiu lat, Egipt oczekuje, aby proces ten trwał minimum dwanaście lat⁷. W przypadku gdyby proces napełniania zbiornika trwał 21 lat, Egipt straciłby 3 mld metrów sześciennych wody rocznie⁸. Jeśli chodzi o scenariusz początkowo preferowany przez Etiopię, czyli zakładający trzyletni okres, Egipt straciłby aż 27 mld metrów sześciennych wody rocznie, co miałyby katastrofalne skutki⁹.

Podczas stopniowego napełniania zbiornika GERD, Egipt mógłby zrekompensować sobie utratę wody, korzystając z jej nadmiaru zgromadzonego przy pomocy Wysokiej Tamy (ang. *Aswan High Dam*). W przypadku średniej lub większej ilości opadów nie powinno stanowić to problemu. Sytuacja rysuje się jednak zgoła inaczej w przypadku wystąpienia ewentualnej suszy, które miały już miejsce w Egipcie m.in. pod koniec lat 70. i na początku lat 80. Wskutek tego, jeśli Etiopia nie zwiększy przepływu wody do Nilu, poziom w Wysokiej Tamie zacznie stopniowo spadać.

Aby podkreślić wagę kwestii związanej z tamą, Egipt przeprowadził wspólne ćwiczenia wojskowe z Sudanem pod nazwą „Nile Eagles 2”, które opierały się na symulacji myśliwskich nalotów. Egipska perspektywa zakłada również wystąpienie ryzyka związanego

⁶ BBC, Egypt-Ethiopia row: The trouble over a giant Nile dam, <https://www.bbc.com/news/world-africa-50328647>, dostęp: 09.07.2021.

⁷ European Parliament, *New Ethiopian dam sparks controversy among Nile states*, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/DELEGATIONS/DMAS/DV/2021/04-22/EPRS-Briefing-659412-New-Ethiopian-dam-Nile-controversy-V2_EN.pdf, dostęp: 07.07.2021.

⁸ PISM, *Tama Wielkiego Odrodzenia w Etiopii – konflikt o Nil bliski rozwiązania*, [https://pism.pl/publikacje/Tama Wielkiego Odrodzenia w Etiopii konflikt o Nil bliski rozwiązania](https://pism.pl/publikacje/Tama%20Wielkiego%20Odrodzenia%20w%20Etiopii%20konflikt%20o%20Nil%20bliski%20rozwi%C5%82ania), dostęp: 07.07.2021.

⁹ Ibidem.

z bezpieczeństwem żywnościowym Egiptu, gdyż może wpłynąć na zmniejszenie przepływu rzeki o 25%¹⁰, co będzie stanowić poważne reperkusje dla przemysłu rolniczego.

Celem Egiptu jest więc uniknięcie utraty kontroli nad dostawami wody, co mogłoby stanowić zagrożenie w czasie suszy. Prezydent Abdel-Fattah al-Sisi znalazłby się wówczas pod ogromną presją ze strony obywateli. Postawa prezydenta w sprawie tamy spotkała się także z nieoczekiwanym poparciem partii opozycyjnych, w tym Bractwa Muzułmańskiego. Gdy dylemat dotyczący GERD został podniesiony do rangi istotnej kwestii politycznej w kraju, Egipt podjął natychmiastowe działania, ogłaszając podpisanie z Ugandą porozumienia wojskowego o wymianie informacji wywiadowczych¹¹. Dwa dni później podpisał kolejną umowę, tym razem z Burundi, dotyczącą współpracy wojskowej¹². Biorąc pod uwagę, że są to państwa, przez które przepływa Nil, tym samym strona egipska zyskała kolejnych sojuszników¹³.

Podejście Sudanu

W przeciwieństwie do Egiptu Sudan nie jest zagrożony niedoborami wody z Nilu i mógłby zyskać na wytwarzaniu energii elektrycznej przez tamę GERD. Zapora zakłada również korzyści w postaci regulowania wód Nilu Błękitnego, co przełoży się na zapobieganie powodziom.

Sudan wezwał jednak do wymiany informacji w celu zminimalizowania wpływu na własne tamy i stacje wodne, a także podjął środki ostrożności na tamach przed drugim napełnieniem GERD, powołując się na brak danych z Etiopii. W kontekście relacji sudańsko-etiopskich istotną rolę ogrywają także nasilające się od miesięcy potyczki w przygranicznym regionie al-Fashaga. Obszar ten, choć formalnie należy do Sudanu, zamieszkiwany był głównie przez Etiopczyków. Oba państwa osiągnęły kompromis w 2008 roku¹⁴. Etiopia uznała granicę

¹⁰ Global Construction Review, *Ethiopia's GERD dam will make Egypt's Nile delta sink under the Med, study says*, <https://www.globalconstructionreview.com/news/ethiopias-gerd-dam-will-make-egy7pts-n7ile-del7ta/>, dostęp: 07.07.2021.

¹¹ Africa News, *Egypt and Uganda sign military intelligence sharing agreement*, <https://www.africanews.com/2021/04/08/egypt-and-uganda-sign-military-intelligence-sharing-agreement/>, dostęp 05.07.2021.

¹² Egypt Today, *Egyptian president stresses need to reach legal agreement on GERD in meeting with Burundi counterpart*, <https://www.egypttoday.com/Article/1/100100/Egyptian-president-stresses-need-to-reach-legal-agreement-on-GERD>, dostęp 05.07.2021.

¹⁴BBC, *Viewpoint: Why Ethiopia and Sudan have fallen out over al-Fashaga*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-55476831>, dostęp 05.07.2021.

prawną, a Sudan zezwolił jej obywatelom na dalsze zamieszkiwanie tego regionu. Nieufność Sudanu zbiega się również w czasie z kryzysem uchodźczym, który dotknął ten kraj wskutek konfliktu w Tigrzaj.

Negocjacje

Sudan, Egipt oraz Etiopia podpisały w Chartumie w 2015 roku Deklarację Zasad¹⁵, która miała stanowić podstawę do negocjacji, ale jak dotąd nie osiągnięto porozumienia w sprawie wykorzystania wód Nilu. Niejednokrotnie negocjacje pod auspicjami Unii Afrykańskiej (UA) kończyły się impasem.

Od listopada 2019 roku do lutego 2020 roku odbyło się pięć spotkań mających miejsce w Kairze, Addis Abebie i Chartumie. Szóste i zarazem ostatnie zgromadzenie miało się odbyć w Waszyngtonie, aby ocenić poczynione postępy. Finalnie do spotkania jednak nie doszło ze względu na Etiopię, która odmówiła przyjazdu wskazując na stronniczość USA względem Egiptu. Kilka miesięcy później, Departament Stanu USA ogłosił zawieszenie ponad 130 mln dolarów¹⁶ pomocy dla Etiopii. Owa decyzja jedynie podsyciła nieufność Addis Abeby do zewnętrznych mediatorów. Administracja Prezydenta Joe Bidena przyjęła bardziej zrównoważone stanowisko, mając na uwadze strategiczne znaczenie Etiopii w Rogu Afryki. Neutralność USA jest jednak zagrożona przez postawę kluczowego sojusznika Waszyngtonu w regionie: Arabii Saudyjskiej. Od samego początku sporu Rijad popierał żądania Egiptu i Sudanu, a poświadczając swoje wpływy, Arabia Saudyjska działała również jako mediator między Etiopią a Erytreą w kontekście konfliktu w Tigrzaj.

Próby wznowienia rozmów negocjacyjnych miały miejsce na początku 2021 roku, w Stolicy Demokratycznej Republiki Konga, Kinszasie, ale również się nie powiodły. Podczas gdy Sudan i Egipt wciąż wzywają Stany Zjednoczone, Unię Europejską i ONZ do bezpośredniej mediacji, Etiopia przystaje jedynie na zaangażowanie w negocjacje ze strony Unii Afrykańskiej. UA może być uznana za jedynego mediatora, który osiągnął znaczące wyniki w ostatnich latach, w dużej mierze dzięki zaangażowaniu Cyryla Ramaphosy z Republiki

¹⁵ Water International, M. A. Salman, 2016, *The Grand Ethiopian Renaissance Dam: the road to the declaration of principles and the Khartoum document*, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02508060.2016.1170374> dostęp 05.07.2021.

¹⁶ The Conversation, *Suspension of US aid to Ethiopia is yet another example of Trump's disregard for Africa*, <https://theconversation.com/suspension-of-us-aid-to-ethiopia-is-yet-another-example-of-trumps-disregard-for-africa-146460>, dostęp: 09.07.2021.

Południowej Afryki, który pełnił funkcję przewodniczącego organizacji w 2020 r. i wierzył, że osiągnięcie kompleksowego porozumienia było na horyzoncie w czerwcu zeszłego roku. Pomimo widma kompromisu, w ciągu kilku tygodni Etiopia rozpoczęła pierwszą fazę wypełniania GERD.

Kluczem do rozwiązania problemu z GERD mógłby okazać się Sudan, który, choć obecnie jest sprzymierzony z Kairem, odczułby wiele pozytywnych skutków funkcjonowania tamy. Póki co jednak obietnice dotyczące niezliczonych korzyści zapory – dostępu do energii elektrycznej, ekspansji gruntów nadających się do nawadniania i ograniczenia powodzi – zostały zagłuszone przez obawy o bezpieczeństwo ze względu na coraz bardziej napiętą sytuację na granicy z Etiopią.

Egipt z kolei może być teraz w lepszej pozycji negocjacyjnej niż jeszcze kilka lat temu. Choć Sudan, początkowo wspierał projekt Etiopii, od długiego czasu sympatyzuje z egipskim stanowiskiem. Kolejnych sojuszników w sprawie tamy Egipt zdobył podpisując pakt wojskowe z dwoma innymi krajami dorzecza Nilu: Burundi i Ugandą. 12 kwietnia 2021 roku podczas spotkania z ministrem spraw zagranicznych Rosji, Siergiejem Ławrowem, Prezydent Sisi podkreślił wagę dostępu tego kraju do zasobów wodnych Nilu, przedstawiając to jako kwestię bezpieczeństwa narodowego¹⁷. Minister Spraw Zagranicznych Egiptu, Sameh Shoukry, rozmawiał również z sekretarzem generalnym ONZ, António Guterresem o poważnych konsekwencjach jednostronnej decyzji Etiopii odnośnie kontynuowania drugiego uzupełnienia zbiornika wodnego przy GERD oraz o tym, jak nieustępliwość Etiopii wpływa na bezpieczeństwo regionu¹⁸.

Podsumowanie

W lipcu 2021 roku Etiopia rozpoczęła drugą fazę napełniania zbiornika wodnego przy GERD bez konsultacji z Sudanem oraz Egiptem. Rządy obu tych państw nawołują Addis Abebę do podpisania wiążącej umowy oraz wzywają Radę Bezpieczeństwa ONZ do zajęcia się tą sprawą.

¹⁷ Egypt Today, *Lavrov tells Sisi Russia rejects any harm to Egypt's historic water rights*, <https://www.egypttoday.com/Article/1/100820/Lavrov-tells-Sisi-Russia-rejects-any-harm-to-Egypt%E2%80%99s-historic>, dostęp 15.07.2021.

¹⁸ Alarabiya News, *Egypt asks UN for help on long-running dam dispute with Ethiopia*, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2021/06/13/Egypt-asks-UN-for-help-on-long-running-dam-dispute-with-Ethiopia>, dostęp 09.07.2021.

Projekt rezolucji wzywającej Etiopię do zaprzestania napełniania zbiornika przedstawiła w ich imieniu Tunezja. Wzywa on wszystkie trzy kraje zaangażowane w spór do wznowienia negocjacji i sfinalizowania szczegółów porozumienia w sprawie wypełnienia GERD w ciągu sześciu miesięcy¹⁹.

Aby zakończyć konflikt, Etiopia powinna uzgodnić z Egiptem i Sudanem wytyczne dotyczące napełniania zbiornika GERD oraz jego zasady działania w okresach suszy. Egipt z kolei musiałby uznać prawo Etiopii do rozwoju swojej infrastruktury zarządzającej zasobami wodnymi z korzyścią dla jej mieszkańców. Zdaje się, że rozwój sytuacji będzie uzależniony od działań organizacji międzynarodowych oraz ich nacisków na Etiopię, w przeciwnym razie Egipt wraz z Sudanem mogą zechcieć zawalczyć o swoje interesy, a to z kolei może przełożyć się na spór na szerszą skalę. Choć Prezydent Sisi początkowo wykluczył możliwość podjęcia działań zbrojnych przeciwko Etiopii, wyrażając chęć porozumienia się na drodze negocjacji, w kwietniu br. ostrzegł jednak, iż "wszystkie opcje są możliwe", jeśli chodzi o kryzys dotyczący GERD²⁰.

¹⁹ France 24, *Ethiopia resumes filling Nile dam reservoir, raising tensions ahead of UN meeting*, <https://www.france24.com/en/africa/20210707-ethiopia-resumes-filling-nile-dam-reservoir-raising-tensions-ahead-of-un-meeting>, dostęp 09.07.2021.

²⁰ Al-monitor, *Tunisia courts Egypt amid presidential dispute with Islamist Ennahda party*, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/tunisia-courts-egypt-amid-presidential-dispute-islamist-ennahda-party>, dostęp 15.07.2021.

Bibliografia:

Aljazeera, *UNSC discusses Ethiopia dam amid strained ties with Egypt, Sudan*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/8/un-to-discuss-ethiopias-dam-that-strained-ties-with-egypt-sudan>, dostęp: 05.07.21.

Aljazeera, *Saudi Arabia supports Egypt, Sudan 'water rights' in dam dispute*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/7/saudi-supporting-egypt-sudan-water-rights-amid-gerd-dispute>, dostęp: 05.07.21.

Aljazeera, *Ethiopia's massive Nile dam explained*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/8/explainer-ethiopias-massive-nile-dam>, dostęp: 09.07.21.

France 24, *Nile dam deal between Egypt, Ethiopia and Sudan is possible, UN says*, <https://www.france24.com/en/live-news/20210709-nile-dam-deal-between-egypt-ethiopia-and-sudan-is-possible-un-says>, dostęp: 05.07.21.

Foreign Policy, *Only Washington Can Save the Renaissance Dam Negotiations Now*, <https://foreignpolicy.com/2021/04/29/gerd-renaissance-dam-negotiations-biden-ethiopia-egypt/>, dostęp: 05.07.21.

Institute for Security Studies, *Could new mediators resolve the GERD dispute?*, <https://issafrica.org/iss-today/could-new-mediators-resolve-the-gerd-dispute>, dostęp: 09.07.21.

Origins, *Who Owns the Nile? Egypt, Sudan, and Ethiopia's History-Changing Dam*, <https://origins.osu.edu/article/who-owns-nile-egypt-sudan-and-ethiopia-s-history-changing-dam>, dostęp: 05.07.21.

The Africa Report, *Egypt-Ethiopia: 'Dam of Discord' continues to pressure relations*, <https://www.theafricareport.com/85655/egypt-ethiopia-dam-of-discord-continues-to-pressure-relations/>, dostęp: 05.07.21.

The Africa Report, *Is a war between Egypt and Ethiopia brewing on the Nile?*, <https://www.theafricareport.com/85672/is-a-war-between-egypt-and-ethiopia-brewing-on-the-nile/>, dostęp: 05.07.21.

The Africa Report, *Ethiopia-Egypt: GERD, a feat of engineering*,
<https://www.theafricareport.com/86352/ethiopia-egypt-the-impressive-feat-of-engineering-that-is-the-gerd/>, dostęp: 05.07.21.

The Africa Report, *Ethiopia/GERD: What would push Egypt's Sisi to resort to force?*,
<https://www.theafricareport.com/86356/ethiopia-gerd-what-would-push-egypts-sisi-to-resort-to-force/>, dostęp: 05.07.21.

The Africa Report, *Ethiopia/Egypt: GERD fight sucks in global actors*,
<https://www.theafricareport.com/86360/ethiopia-egypt-gerd-fight-sucks-in-global-actors/>,
dostęp: 05.07.21.

Voa News, *Egypt, Sudan Seek UN Help to Resolve Mega Dam Dispute with Ethiopia*,
<https://www.voanews.com/africa/egypt-sudan-seek-un-help-resolve-mega-dam-dispute-ethiopia>,
dostęp: 05.07.21.

O AUTORCE

Klaudia Badzyńska. Studentka stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania badawcze to bezpieczeństwo międzynarodowe, konflikty zbrojne obejmujące obszar Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów na tle etnicznym.

Sfinansowano przez Narodowy
Instytut Wolności - Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze
środków Programu Rozwoju
Organizacji Obywatelskich na lata
2018 – 2030

JEŻELI DOCENIASZ NASZĄ PRACĘ, DOŁĄCZ DO GRONA NASZYCH DARCZYŃCÓW!

Z otrzymanych funduszy sfinansujemy powstanie kolejnych publikacji.

Możliwość wsparcia to bezpośrednia wpłata na konto Instytutu Nowej Europy: 95 2530 0008
2090 1053 7214 0001 tytułem: „darowizna na cele statutowe”.